

نقش زیارت در تقویت باورهای دینی

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد سبحانی نیا*

اشاره

انسان به فطرت خویش، دوستدار محبت است. از این رو، به افراد خاصی علاقه‌مند می‌شود و به آن‌ها عشق می‌ورزد. زیارت، بهترین نمونه بزرگداشت و ارادت به آستان بزرگان دین است؛ زیرا بار سفر بستن و سختی‌های سفر را تحمل کردن، نشان می‌دهد که عشق و محبت خالصانه، وجود زائر را فرا گرفته و او را مشتاق زیارت انسانی کامل کرده است. خود زیارت، یک مکتب است؛ مکتبی دارای متعالی‌ترین اندیشه‌ها و اصول عملی که اگر با آداب و شرایط آن انجام شود، می‌تواند یکی از زیباترین حرکت‌های معنوی را ترسیم کند. بی‌شک زیارت امامان علیهم‌السلام کارکردهای گوناگون تربیتی، سیاسی، اجتماعی و دینی دارد. این نوشتار می‌کوشد به یکی از کارکردهای زیارت که تقویت باورهای دینی است، بپردازد.

جایگاه زیارت در اسلام

زیارت در اسلام به‌ویژه در فرهنگ غنی تشیع، از جایگاه والایی برخوردار

* عضو هیئت علمی دانشگاه کاشان.

است. اولیای الهی و ائمه معصومین علیهم‌السلام پیروان خود را به زیارت دعوت کرده‌اند و به «زائر» وعده پاداش فراوان داده‌اند. در اهمیت زیارت همین بس که در کتاب‌های شریف کافی و تهذیب الاحکام که از کتب اربعه به شمار می‌روند، فصلی جداگانه به همین موضوع اختصاص داده شده است.^۱

فلسفه زیارت

زیارت، نشانه احترام به مقام والا و ارزشمند خاندان پیامبر، پیروی از راه و ادامه دادن هدف‌هایشان، وفاداری به ولایت ایشان، زنده نگهداشتن نام و یاد و خاطره و فرهنگ و تعالیم آنان است. امام رضا علیه‌السلام فرمود:

إِنَّ لِكُلِّ إِمَامٍ عَهْدًا فِي عُنُقِ أَوْلِيَائِهِ وَشِيعَتِهِ وَإِنَّ مِنْ تَمَامِ الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ وَحُسْنِ الْإِدَاءِ زِيَارَةَ قُبُورِهِمْ فَمَنْ زَارَهُمْ رَغْبَةً فِي زِيَارَتِهِمْ وَتَضَدِيقًا بِمَا رَغِبُوا فِيهِ كَانَ أَتَمَّهُمْ شَفَعَائِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ^۲؛ هر امامی بر دوستان و شیعیانش عهدهی دارد؛ و زیارت قبورشان، از مصادیق وفای به عهد و حسن ادای وظیفه به شمار می‌رود. بنابراین، کسی که از روی رغبت و میل به زیارت ایشان برود، ایشان در روز قیامت، شفیع او خواهند بود.

اگر مردم در دوره زندگی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، برای طلب رحمت و مغفرت الهی به محضر ایشان می‌آمدند، پس از رحلت نیز این ارتباط ادامه دارد، چنان‌که در زیارت ایشان می‌خوانیم: «وَإِذْ لَمْ أَلْحِقْكَ حَيًّا فَقَدْ قَصَدْتُكَ بَعْدَ مَوْتِكَ عَالِمًا أَنَّ حُرْمَتَكَ مِيتًا كَحُرْمَتِكَ حَيًّا فَكُنْ لِي بِذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ شَاهِدًا^۳؛ اگر در زمان حیات

۱. شیخ طوسی، تهذیب الأحکام، ج ۶، ص ۲؛ شیخ کلینی، کافی، ج ۴، ص ۵۴۸.

۲. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۵۷۷.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۱۶۲.

شما موفق به دیدار شما نشدم، اکنون قصد زیارت شما کرده‌ام و اعتقاد دارم که احترام نهادن به شما پس از مرگ، مانند زمان حیات تان است؛ پس نزد خدا بر احوال من شاهد باش).» به دیگر سخن، فلسفه اصلی زیارت، عمل به این آیه است: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾؛ «بگو من از شما پاداشی جز دوستی خویشاوندان خود نمی‌خواهم».^۱

کارکرد زیارت در تقویت باورهای دینی

زیارت اولیای الهی به دلیل برخورداری از دو بعد شناختی و عاطفی، می‌تواند نقش بسزایی در تعمیق باورهای مذهبی داشته باشد.

بعد شناختی زیارت

کارکرد زیارت در بعد شناختی، معرفت‌افزایی ناشی از مطالعه زیارت‌نامه‌ها است. زیارت‌نامه‌ها حاوی گنجینه گران‌سنگی از مسائل اعتقادی و باورهای دینی است که زائر با خواندن آن‌ها، با انبوهی از معارف دینی مواجه می‌شود که در تعمیق اعتقادات او بسیار مؤثر است. می‌توان به مواردی از این معارف اشاره کرد:

الف) خداشناسی

یکی از مهم‌ترین و فراگیرترین اصول دینی، اصل توحید است که همه اصول و معارف دیگر بر آن بنا شده و بدون آن، همه آموزه‌های دینی، معنا و مفهوم واقعی خود را از دست خواهند داد. زائر با خواندن زیارت‌نامه که صفات الهی در آن ذکر شده، با خالق هستی بیشتر ارتباط برقرار می‌کند. در این خصوص می‌توان به مواردی اشاره کرد:

۱. شوری، آیه ۲۳.

۱. حمد و ثنای خداوند

تسبیح‌گویی، ثناگویی و حمدگویی خداوند متعال، به گستردگی در زیارت‌نامه‌ها به کار رفته است. مانند زیارت امام حسین علیه السلام که در آن می‌خوانیم: «اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، وَإِلَيْكَ يَعُودُ السَّلَامُ؛ خدایا سلام نام تو است و سلامت خلق از جانب تو و برای تو؛ و به کلی هر سلامتی و پاکی از نقص، بازگشتش به تو است».

۲. سجده برای خدا

سجده، اوج تضرع انسان در برابر خداوند است و نهایت خضوع و خشوع و بندگی را به همراه دارد. در بعضی از زیارات، سجده شکر به درگاه الهی به هنگام زیارت، وارد شده است؛ همچنین اذکاری که در سجده گفته می‌شود، با توحید هماهنگ و بسیار در خور توجه است. در زیارت‌نامه امیرالمؤمنین علیه السلام پس از خواندن نماز، سفارش شده سجده شکر به جای آورده شود با این ذکر: «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ وَبِكَ اعْتَصَمْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ اللَّهُمَّ أَنْتَ ثِقَتِي وَرَجَائِي فَكُنْ لِي مَا أَهْمَنِي وَمَا لَا يَهْمُنِي^۱؛ پروردگارا! به سوی تو روی آوردم و به تو پیوستم و بر تو تکیه و اعتماد کردم. پروردگارا! تو پناه و امید منی؛ پس کفایت کن آنچه مرا اندوهگین ساخته و آنچه اندوهگین نساخته است».

۳. اذکار خاص با تعداد معین

در بسیاری از زیارت‌نامه‌ها قبل و یا هنگام زیارت، دستور گفتن تکبیر، حمد، تسبیح و تهلیل (لا اله الا الله) با تعدادی خاص، مشاهده می‌شود که به صراحت بر توحید دلالت دارند؛ مانند سی تکبیر قبل از زیارت

۱. ابن‌مشهدی، المزار، ص ۲۲۶.

۲. شیخ مفید، المزار، ص ۸۳.

امیرالمؤمنین علیه السلام؛ صد تکبیر قبل از زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام در شب ۲۷ رجب^۲؛ هفت تکبیر در چهار مرحله، در زیارت امام حسین علیه السلام^۳؛ صد تکبیر قبل از خواندن زیارت نامه جامعه کبیره^۴.

گفتن تعداد معینی از تکبیر، حمد، تهلیل و تسبیح در زیارات، دو اثر مهم معرفتی دارد: اولاً انسان را در حال زیارت از غفلت از خدا باز می‌دارد؛ ثانیاً از غلو باز می‌دارد. استاد جوادی آملی می‌گوید: «شروع زیارت جامعه کبیره با صد تکبیر و بسم الله گفتن در آغاز آن، مانع غلو درباره ائمه اطهار است»^۵.

۴. شهادت به وحدانیت خداوند

در زیارت نامه‌های اهل بیت علیهم السلام شهادت به وحدانیت خداوند متعال نیز وجود دارد که در واقع می‌توان آن را توحید ناب دانست. اهمیت و ضرورت شهادت به وحدانیت خداوند در زیارات، برای رهایی از خطر غلو درباره اهل بیت علیهم السلام و قائل شدن شأنی خداگونه برای آنان است.^۶

ب) تلاوت قرآن

یکی از اعمالی که انسان در زیارت انجام می‌دهد، تلاوت قرآن است. انسان با تلاوت قرآن و تفکر در آیات، معارف و عقاید دینی و ایمان خویش را افزایش می‌دهد؛ از این رو، یکی از راه‌های تقویت ایمان و باورهای دینی، انس با قرآن بیان شده است: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ

۱. ابن‌مشهدی، المزار، ص ۲۰۵.

۲. شهید اول، المزار، ص ۹۹-۱۰۰.

۳. ابن‌قولویه، کامل‌الزیارات، ص ۱۹۴.

۴. شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۶۰۹.

۵. عبدالله جوادی آملی، ادب فنای مهربان، ج ۳، ص ۱۲۸.

۶. همان، ص ۱۲۹.

عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا»^۱؛ «مؤمنان، تنها کسانی هستند که هر گاه نام خدا برده شود، دل‌هایشان ترسان می‌گردد و هنگامی که آیات او بر آن‌ها خوانده می‌شود، ایمانشان فزون‌تر می‌شود». استاد جوادی آملی در این باره نکاتی آموزنده دارند؛ از جمله می‌گوید:

بهترین راه صلاح، انس با قرآن است. به همین دلیل می‌فرماید: «فَاقْرَأْ مَا تَنْسِرُ مِنَ الْقُرْآنِ»^۲؛ «پس به اندازه‌ای که برای شما ممکن است از آن [قرآن] تلاوت کنید و با این کتاب الهی مانوس باشید». حتی اگر معنای بعضی از آیات برای شما روشن نشد، نگویند خواندن بدون ادراک چه اثری دارد، چون قرآن کلام آدمی نیست که اگر کسی معنایش را نداند، خواندش بی‌ثمر باشد. بلکه قرآن، نور الهی است و خواندن آن عبادت است؛ هر چند معنای آن هم درک نشود. قرآن حبل (ریسمان) الهی است که انس با آن و تدبیر در آن و ایمان و عمل به آن، انسان را بالا می‌برد و به مقام صالحین ملحق می‌سازد؛ تحت ولایت الله قرار می‌دهد. اگر انسان مشمول ولایت الله بود، آموزش را خدا اداره می‌کند و در آن مقام، دیگر راهی برای وسوسه و رخنه اهریمن نیست.^۳

انس و تلاوت قرآن، چون انسان را زیر پوشش ولایت الهی می‌برد، وسوسه‌های تبلیغات سوء بر باورهای دینی او اثر نمی‌گذارد؛ به خصوص اگر قرآن در فصل شکوفای عمر، یعنی سن جوانی و نوجوانی خوانده شود. از این رو، در روایات آمده است: «کسی که در سن جوانی قرآن بخواند، قرآن با خون و

۱. انفال، آیه ۲؛ ر.ک: تفسیر نمونه، ج ۷، ص ۸۶.

۲. مزمل، آیه ۲۰.

۳. عبدالله جوادی آملی، قرآن در قرآن، تفسیر موضوعی ۱، ص ۲۳۷-۲۴۰.

گوشت او (خمیر مایه وجودی او) آمیخته می‌شود.^۱ بی‌تردید کسی که معارف قرآن با خمیره وجودی او آمیخته شده باشد، تندباد شبهات و به تعبیر مقام معظم رهبری «شیخون فرهنگی» نمی‌تواند در باورهای دینی او خلل ایجاد کند.

ج) امام‌شناسی

انسان بدون اسوه و مقتدا، توانایی سیر به سوی کمال را ندارد. کسی که در مرحله‌ای از زندگی خویش، فاقد الگو باشد، دچار حیرت و سرگستگی می‌شود؛ زیرا نمی‌داند در کدام جهت برود، با کدام سرعت حرکت کند، چگونه با موانع راه برخورد کند و چه روشی را در حرکت و در رویارویی با مسائل و مشکلات پیش گیرد. چنین شخصی در تاریکی‌های نادانی و گمراهی فرو می‌افتد، همچنان‌که در مورد بنی اسرائیل اتفاق افتاد، آن هنگام که از اطاعت هارون عَلَيْهِ السَّلَام سر باز زدند و سامری را فرمان برده، گوساله را پرستیدند. از این رو، امام کاظم عَلَيْهِ السَّلَام در تفسیر آیه: ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ﴾^۲؛ «کیست گمراه‌تر از آن کسی که راه هدایت خدا را رها کرده و از هوای نفس خود پیروی می‌کند؟» فرمود: «مَنْ اتَّخَذَ دِينَهُ رَأْيَهُ بِغَيْرِ إِمَامٍ مِنْ أُمَّةِ الْهُدَى»^۳؛ معنی آیه این است که گمراه‌تر از همه، کسی است که بدون امامی از ائمه راهنما، به دین خود بر اساس رأی و نظر خویش، عمل کند». حافظ می‌گوید:

قطع این مرحله بی هم‌راهی خضر مکن
ظلمات است بت‌رس از خطر گمراهی

۱. شیخ کلینی، کافی، ج ۲، ص ۶۰۳.

۲. قصص، آیه ۵۰.

۳. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۷۸.

یکی از راه‌های معرفت امام، زیارت اولیای الهی است. انسان زائر، هرچند شناختی اجمالی از آن ذوات مقدسه و انوار الهی و آسمانی داشته باشد، نوعاً با انجام مراسم زیارت و ورود در آن روضه‌های مبارک، شناخت تازه‌ای پیدا می‌کند؛ خصوصاً اگر زیارت‌نامه‌های مخصوص و ماثور را قرائت کند، جایگاه اصلی و مقام رفیع و شایسته و شأن والای آنان را درخواهد یافت. خوشبختانه بیشترین حجم زیارت‌نامه‌ها را مفاهیم ناظر به معصومین علیهم‌السلام تشکیل می‌دهد. در این باره می‌توان به زیارت جامعه امام هادی علیه‌السلام که در واقع یک منشور امام‌شناسی است، اشاره کرد. با خواندن زیارت‌نامه‌ها، زائر به جایگاه رفیع معصومین علیهم‌السلام پی برده و درک دقیق‌تری از آنان پیدا می‌کند. از سوی دیگر، الگوگیری از صفات معصومین علیهم‌السلام یکی از مسائل موجود در زیارت‌نامه‌هاست. زیارت، خود را به محک زدن و خویش را با الگو و مدل سنجیدن است؛ چراکه ائمه و اولیای خدا، ملاک و معیارند. ایستادن در برابر آینه‌های فضیلت‌نما، خودبه‌خود ردیلت‌ها را می‌نمایاند و قرار گرفتن در مقابل آینه‌های کمال، نقص‌ها را نشان می‌دهد.

د) محبت به اهل بیت علیهم‌السلام

یکی از راه‌های تقویت باورهای دینی، راه محبت و عشق است. بزرگان به دلیل نقش مهم محبت در تقویت باورهای دینی و مذهبی، همواره بر عنصر محبت اهل بیت علیهم‌السلام اصرار دارند و به زیارت اهل بیت علیهم‌السلام سفارش می‌کنند؛ زیرا زیارت، اظهار عشق به معشوق است و این عشق‌ورزی از ویژگی‌های شیعیان است. شهید مطهری می‌گوید: «از بزرگ‌ترین امتیازات شیعه بر سایر مذاهب، این است که پایه و زیربنای اصلی آن، محبت است. از زمان شخص نبی اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم که این مذهب پایه‌گذاری شده است، زمزمه محبت و دوستی بوده

است...؛ از این رو، تشیع مذهب عشق و شیفتگی است»^۱.
بنابراین، عشق و محبت، نقش بسیار مهمی در تقویت ایمان و باورهای دینی و مذهبی دارد؛ و هر اندازه عشق و محبت همراه با شناخت و معرفت انسان به باورهای دینی و مذهبی، بیشتر باشد، باور دینی او قوی تر خواهد بود. از این رو، امام صادق علیه السلام فرمود: «وَهَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ؟ آیا دین، غیر از محبت است». بی تردید یکی از علل مهم زیارت اهل بیت علیهم السلام محبت به آنان است؛ محبتی که با گوشت و پوست شیعیان درآمیخته است و ایشان برای اظهار این محبت، فرسنگ‌ها راه را طی می‌کنند تا به زیارت معشوق خود برسند که نمونه‌ای از آن را در زیارت پرشکوه اربعین حسینی می‌بینیم.

روزی حارث همدانی به حضور امیر مؤمنان علیه السلام آمد. امام از علت آمدن او جويا شد. او گفت: علاقه به شما مرا به این جا کشانیده است. حضرت فرمود: ای حارث! تو مرا دوست داری؟ گفت: بلی، واللّه یا امیرالمؤمنین! حضرت فرمود: بدان که هیچ بنده‌ای از دوستان ما نمی‌میرد، مگر این که در هنگام مردن، مرا آن گونه که دوست دارد، می‌بیند. چون ببینی مرا که دشمنان خود را از حوض کوثر دور می‌کنم، خوشحال خواهی شد و چون ببینی که بر صراط می‌گذرم و عَلم محمد صلی الله علیه و آله به دست من است و پیش حضرت رسول صلی الله علیه و آله می‌روم، چنان مرا خواهی دید که مشعوف و مسرور می‌شوی»^۳.

۵) جریان شناسی

در اسلام، دو موضوع اعتقادی وجود دارد که از اهمیت والایی برخوردارند:

۱. مرتضی مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۶، ص ۲۴۱.
۲. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۲۷، ص ۹۶.
۳. شیخ طوسی، امالی، ج ۱، ص ۴۸.

«دوستی با دوستان خدا» و «دشمنی با دشمنان خدا». معمولاً در اصطلاح دینی به این دو، «تولی» و «تبری» گفته می‌شود که هر دو واژه برگرفته از قرآن کریم است. این دستور به قدری مهم است که در آیات قرآن به عنوان نشانه ایمان^۱ و در روایات اسلامی به عنوان «أَوْثَقُ عُرَى الْإِيمَانِ»^۲ (محکم‌ترین دستگیره ایمان) معرفی شده است. یکی از مصادیق تولی که به خوبی عشق به اهل بیت علیهم‌السلام را نشان می‌دهد، زیارت مضجع آن حضرات است. از سوی دیگر، یکی از فرازهای مهم بعضی از زیارات مانند زیارت عاشورا، تولی و تبری است؛ در این زیارت می‌خوانیم: «إِنِّي سَلَّمْتُ لِمَنْ سَأَلْتَكُمْ، وَحَرَبْتُ لِمَنْ حَارَبَكُمْ، وَوَلَيْتُ لِمَنْ وَالَاكُمْ، وَعَدَوْتُ لِمَنْ عَادَاكُمْ».^۳ این تولی و تبری در قالب لعن و سلام، رخ نموده و خط مشی واقعی یک مسلمان ناب را در وجود او پایه‌گذاری می‌کند و او را در مسیر اسلام ناب قرار می‌دهد. پیام این فرازهای زیارت عاشورا این است که زائر باید در زندگی، موضع داشته باشد و صف خود را از دشمنان اسلام جدا سازد.

(و) عرضه عقاید

از آن‌جا که ممکن است به هنگام یادگیری مسائل اعتقادی و یا در خلال معاشرت‌های اجتماعی، انحرافی در مجموعه عقاید فرد ایجاد شود، ضروری است که گاهی به شخص اسلام‌شناس و مورد اعتمادی مراجعه کند که در عقاید دینی او انحرافی وجود ندارد؛ و آن‌گاه اعتقادات خود را در حضور وی طرح کند تا از صحیح بودن آن‌ها و درست بودن دین خویش مطمئن شود و تا پایان عمر بر همان اعتقاد، ثابت‌قدم بماند.

۱. مجادله، آیه ۲۲.

۲. ابن‌شعبه حرانی، تحف العقول، ص ۳۶۲.

۳. ابن‌قولویه، کامل‌الزیارات، ص ۱۷۹.

حضرت عبدالعظیم حسنی می گوید:

خدمت امام هادی علیه السلام رسیدم، گفتم: یا ابن رسول الله! می خواهم دین خود را بر شما عرضه بدارم، اگر مورد پسند شما هست، بر آن ثابت باشم تا در محضر خداوند حاضر شوم. امام علیه السلام فرمود: عقاید خود را اظهار کن! پس گفتم: من اعتقاد دارم که خداوند یکی است و شریکی ندارد... و عقیده دارم معراج حق است؛ سؤال قبر، بهشت، جهنم، پل صراط و میزان اعمال، حق است؛ قیامت خواهد آمد و شکی در آن نیست و مردم همه از گورها مبعوث می شوند؛ من عقیده دارم واجبات بعد از ولایت، عبارتند از نماز، زکاة، روزه، حج، جهاد، و امر به معروف و نهی از منکر. امام هادی علیه السلام فرمود: به خداوند سوگند، این دینی است که خداوند قبول می کند؛ بر آن ثابت باش که خداوند در این گفتار تو را ثابت بدارد و در دنیا و آخرت بر همین طریق باشی.^۱

مرحوم آیت الله مرتضی حائری یزدی نقل می کنند: روزی خدمت پدر همسرم (آیت الله العظمی حجت) در اواخر عمرشان رسیدم، دیدم ایشان نشسته اند و اصول الدین را با خود واگویه می کنند. به ایشان گفتم حاج آقا شما مرجع و عالم هستید؛ چرا این مطلب را بیان می کنید؟ ایشان فرمودند که شما لحظه های مرگ و سكرات و سختی های مرگ را نمی دانی. می ترسم که اعتقاداتم یادم برود و نتوانم بیان کنم؛ برای همین آن را تکرار می کنم.^۲ این مهم در بعضی از زیارات مانند زیارت آل یاسین با تعلیم عقاید حق از زبان حضرت

۱. شیخ صدوق، التوحید، ص ۸۱.

۲. خبرگزاری مهر، ۳۰ دی ۱۳۹۲.

ولی عصر علیه السلام جلوه گر شده است.

ز) ثبات قدم

حضور جمعی شیعیان در مزارهای شریف معصومین علیهم السلام و مشاهده یکدیگر، می تواند مصداقی از این آیه شریفه باشد که می فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾؛ «ای کسانی که ایمان آورده اید! استقامت کنید و در برابر دشمنان، پایدار باشید و از مرزهای خود، مراقبت کنید و از خدا پرهیزید، باشد که رستگار شوید». وجود هم کیشانی که عقاید یکسانی دارند، از لحاظ روان شناختی، به زائر قوت قلب می دهد تا در عقیده خود ثابت قدم بماند و احساس تنهایی نکند.

ح) یاد مرگ

یکی از اموری که انسان را از گناه دور می کند و در ارتقای باورها بسیار مؤثر است، تفکر در مرگ و قیامت است. از نظر روایات، یاد مرگ، دل را از تعلق به شهوات جدا می سازد و انسان را از گناه و فکر گناه، باز می دارد.^۲ در زیارت مشاهد مشرف، یاد مرگ و قیامت و دوری از دنیا وجود دارد. امروزه به علت پیشرفت های عصر مدرن، حمل و نقل بسیار آسان تر شده است، اما در گذشته، شخص زائر از تمامی آشنایان حلالیت می طلبید، چون اصلاً معلوم و مشخص نبود که وی به سلامت به وطن خود بازگردد. در نتیجه، زیارت، نمونه ای از دل کندن از دنیا و مظاهر آن بوده است.

ط) نماز

یکی از عباداتی که بر انجام آن در زیارتگاهها تأکید شده، نماز است. نتیجه

۱. آل عمران، آیه ۲۰۰.

۲. نهج البلاغه، خطبه ۹۹.

این امر، تقویت اعتقادات است. البته نقش نماز در تربیت اعتقادی، به تصحیح اعتقادات منحصر نمی‌شود؛ بلکه نماز علاوه بر تقویت اعتقادات، در عمق‌افزایی به تصدیق قلبی و ایمان انسان نیز نقشی کلیدی ایفا می‌کند. عبادات به طور کلی و نماز به طور خاص، علم را به باور تبدیل می‌کند و انسان را به یقین می‌رساند؛ آیات ۹۸ و ۹۹ سوره حجر، به همین موضوع اشاره دارند. در این آیات تصریح شده که تسبیح، سجده و عبادت خداوند، یقین و باور دینی را به دنبال می‌آورد:

﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ * وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾^۱؛ «پس با ستایش پروردگارت تسبیح گوی و از سجده‌کنندگان باش؛ و پروردگارت را پرستش کن تا مرگ تو فرارسد». در زیارت‌نامه‌های امامان معصوم علیهم‌السلام می‌خوانیم که آن‌ها به دلیل عبادت خدا به چنین مقامی نائل شده‌اند؛ چنان‌که در زیارت امین‌الله آمده است: «وَعَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصاً حَتَّىٰ آتَاكَ الْيَقِينُ^۲؛ خدا را مخلصانه عبادت کردی تا آن‌جا که به یقین رسیدی».

۱. حجرات، آیات ۸۸-۸۹.

۲. شیخ عباس قمی، مفاتیح‌الجنان، زیارت امین‌الله.